

ALLAH'İ TANIMANIN ÖNEMİ

<"xml encoding="UTF-8?>

KONUNUN ÖZETİ:

1. Hikmetin iki anlamı vardır. a) Fiilin kalıcılığı ve devamı b) Failin güzel işi yapıp çirkin işi yapmaması durumu
2. Yüce Allah birinci manaya göre hekimdir. Zira onun fiillerinde hiçbir eksiklik ve noksan yoktur.
3. Yüce Allah ikinci manaya göre de hekimdir. Zira, iyi ve kötüyü tanır. İyi işi yapıp kötü işi yapmama gücüne de sahiptir. mutlak (koşulsuz) olarak kanidir ve kötü işi yapmaya da hiçbir ihtiyacı yoktur.
4. Adalet; yani, her şeyi kendine münasip yerinde bırakmak
5. Adalet güzeldir. Yüce Allah'ta hekim olduğundan çirkin iç yapmaz. Öyleyse Allah adildir.
6. Adaletin karşısında olan zulüm çirkin bir iştir. Yüce Allah hekim olduğundan çirkin iş yapmaz. Öyleyse Allah zalim değildir.
7. Kuran'ı Kerim, Allah'ın yarattığı her şeyi en güzel şekliyle yarattığını vurgulamaktadır (Secde/7) Allah'ın yaratmasında bir eksiklik veya düzensizlik yoktur (Mülk/3) yerler, gökler ve varlık âleminin baştan başa yaratılışı batıl, boş ve beyhude değildir (Sad/207) Yüce Allah hiçbir kuluna zulüm etmez (A'li İmran/108)

TEVHİD

Tevhid ıstılahta, Allah'ı ve varlığın kaynağını bir bilmek anlamındadır. İslâm'da tevhid dini yani; bir, eşsiz ve tek olan Allah'a inanmak ondan başka tapılmaya lâyık birinin (mabudun) olmadığını kabullenmektir. Eğer İslâm dinini bir cümlede özetlemek istersek, o cümle mukaddes "La İlahe illallah" olacaktır. Bu cümle Kuran'ın ve İslâm-i öğretilerin özetidir. Bu yüzden Kuran'ı Kerim 60 kereden fazla değişik ibaretlerle, bu yüce ve semâvi şîârı tekrarlamıştır.

"Çünkü onlara: Allah'tan başka tanrı yoktur, denildiği zaman kibirle direnirlerdi.[106]

"İlahınız bir tek olan Allah'tır."[107]

"Senden başka hiçbir tanrı yoktur."[108]enbiya/87"

"Benden başka tanrı yoktur"[109]

"Allah'tan başka ilah yoktur."[110]

Saf saf dizilmişlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir."[111]

"De ki: O, Allah birdir."[112]

"Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilah

yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi

Allah'tan başka ilah yoktur.”[113]

“Senden başka hiçbir resulü göndermedik ki ona: “Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin” diye vahyetmiş olmayalım.”[114]

TEVHİDİN DERECELERİ

Tevhidin birçok derecesi vardır. Tevhidin karşısında olan şirkinde aynı şekilde dereceleri vardır.

Bu dereceler şunlardan ibarettir:

ZATTA TEVHİD

Zatta tevhid yani; varlık âleminin kaynağının yalnızca bir varlık olduğuna inanmaktır. Yani bütün varlıkları vasıtaıyla, veya vasıtasız onun yarattığına, onu ise başka bir varlığın yaratmadığına inanmaktır.[115]

Başka bir deyimle, zatta tevhid yani; bütün varlıkların sadece bir yaratıcı olduğuna, varlık âlemini, bütün azamet ve büyüklüğüyle, çokluk ve çeşitliğiyle bir kaynağı (mebde ve menşei) olduğuna inanmaktır.

“De ki: Allah her şeyi yaratandır.”[116]

Elbette bu sözün anlamı, O yegane varlık kaynağının (yegane mebdeinin) vasıtasız direkt olarak her varlığı yarattığı anlamına gelmez. Bir varlık bir veya birkaç vasıtaıyla Allah'ın yarattığı olabilir.

Örneğin Allah “A” varlığını yaratıp daha sonra Allah'ın yarattığı ve O'na bağımlı olan “A” da “B” yi, oda “C” yi yaratabilir. Bu örnekte de “A” vasıtasız olarak, “B” bir vasıtaıyla, “C” ise iki vasıtaıyla Allah'ın yaratıklarıdır. Böyle bir faraziyeyi kabul etmek “Zatta tevhid” ile çelişmez.[117]

SIFATTA TEVHİD

Sıfatta tevhid yani; Allah'ın zati sıfatlarının –ilim, kudret, hayat gibi- zatının özü (kendisi) olduğuna inanmaktır. Allah'ın zati sıfatları kavram açısından çeşitli ve farklıdır. Ama mistak açısından hepsi bir ve Allah'ın zatının kendisi olup bir şeyden fazla değildir.

Gerçekte tevhidi sıfat iki konuya inanmaktır.

1 -İlim ve kudret gibi sıfatlar Allah'ın zatına zait (dışında-izafî) değildir.

2-Bu sıfatlar Allah'ın zatında terkib ve çokluk oluşturmazlar.

Sıfatın zatla bir olması üsteki iki konuyu ifade eder.[118]

Allah'ın zatı besit (terkipsiz) olup, kesinlikle terkibin yeri yoktur. Onun için cüzler düşünülemez.[119]

FİİLDE TEVHİD

Fiilde tevhid yani; âlemdeki varlıkların zatları bağımsız olmayıp, Allah'ın yarattığı ve O'na bağımlı olmakla beraber, onların fiilleri (eylemleri) de Allah'ın gücü ve kuvvetiyledir. Yani fiilde de, zatlarında oldukları gibi bağımsız değildir.

Başka bir deyimle, zatta tevhid yani; Allah'ın zatta ortağı yoktur. fiilde tevhid yani; Allah etkenlikte (failiyyet) ve tesirde birdir.

Elbette bu, Allah'ın yaratıklarının hiçbirinin, kendi fiil ve etkilerinin olmadığı anlamına gelmez. Zira anlamı şudur "Yaratıkların fiil ve eserleri Allah'ın havl ve kuvvetinin yardımıyla, onlardan sadır olur. Dini şiar olan "La havle vela Kuvvete illa billah" dakik olarak, fiilde tevhidi beyan etmektedir.

FİİLDE TEVHİDİN İNSANIN HAYAT VE DAVRANIŞLARINDA Kİ ETKİLERİ

Fiilde tevhid; âlemin müstakil tek sahibinin ve yaratıcısının Allah olduğuna, diğerlerinin bütün sahip oldukları ve yaptıklarının ise Allah'ın yardımıyla olduğuna inanmakla sonuçlanır. Önce; insan hiçbir şeyi ve hiç kimseyi yüce Allah'la birlikte tapmaya lâayık görmemeli, O'ndan başkasına boyun eğmemelidir.[120]

"Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına, ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur."[121]

Daha sonra; insanın bütün dayanağı ve güveni Allah'a olmalıdır. Bütün işlerinde, O'na tevekkül etmelidir. Sadece ondan yardım dilemeli, ondan başkasından korkmamalıdır. O'ndan başkasına ümit bağlamamalıdır. Hatta bütün doğal şartlar ve sebepler onun aleyhine olsa dahi, ümitsizliğe kapılmamalıdır.[122] Zira eğer Allah isterse, bir anda durumlar değişir, işler yoluna girer.

"Kim Allah'tan çekinirse, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur."[123]

KONUNUN ÖZETİ:

1.Tevhid, yani; varlık âleminin kaynağını bir bilmek. Tevhid İslâm inancının en temel rükünlerinden biridir. mukaddes "La İlahe İllallah" kelimesini, İslâm-i öğretilerin özeti olarak tabir edebiliriz.

2. Kuran'ı Kerim mukaddes semâvi şiar olan "Allah'tan başka ilah yoktur"ı 60 kereden daha fazla, değişik ibaretlerle tekrar etmiştir. Hatta bir ayette iki kere "O'ndan başka ilah yoktur" gelmiştir.

3.Tevhidin değişik merhaleleri vardır. Bunlar: 1) Zatta tevhid 2)Sıfatta tevhid 3)Fiilde tevhid

4.Zatta tevhid: Yani;varlık âleminin kaynağının (menşesinin) yalnızca bir varlık olduğuna ve her şeyi yaratanın Allah olduğuna inanmak.(Rad/16). Elbette bunun anlamı her şeyin müstakim olarak (vasitasız) Allah'tan sadır olduğu anlamına gelmez.

5.Sıfatta tevhid: Yani; Allah'ın Zati sıfatlarının zatının özü olduğuna inanmak. Sıfatta tevhid ile iki konu reddedilir. a) İlim ve kudret gibi zati sıfatlar Allah'ın zatına zait değildir b) Bu sıfatlar Allah'ın zatında hiçbir terkip ve çokluğu oluşturmaz.

6.Fiilde tevhid: Yani; âlemin varlıkları zatlarına ilaveten fillerinde de Allah’a bağımlıdırlar. Bütün eserleri, Allah’ın kuvvet (güç) ve kuvvetiyledir.

7.Fiilde tevhidin etkileri: a) İnsan, Allah’tan başka hiç kimseyi tapmaya lâıyk görmez b) İnsanın bütün dayanağı ve güveninin sadece Allah olmasına ve bütün işlerde O’na tevekkül etmesine neden olur.

Dipnotlar

[1] -Genelde akait ve Kelâm kitaplarında önce Allah’ın varlığını bir veya birkaç delille ispat ettikten sonra Allah’ın sıfatları ve mütekellimler tarafından gerçekleşen değişik taksimlerini yaparlar. Biz bu kitapta bazı delillere dayanarak başka bir yöntem izledik. Önce Allah’ı tanımanın önemi, daha sonra Allah’ın kim olduğunun tasavvuru konusunda bahsettikten sonra, O’nun vücudunun tasdik ve kabulü hakkında bazı konuları açıklayacağız.

[2] -Fatır/10: Bu ayetin tefsirinde üç görüş vardır: 1-Güzel söz (yani tevhid) Salih ameli yüceltip kabulünü sağlar. 2-Salih amel güzel sözü yüceltir ve kabulünü sağlar. 3-Salih ameli Allah yüceltir.

Ayetin tefsirine en münasip birincisi olmasıyla beraber diğer iki açıklamada doğrudur.

[3] -Şehid Mürteza Mutahhari, “Mecmue-i A’sar”, c.2, s.105

[4] -Rıza Berinckar, “Mebanii Huda Şinasi der Felsefe-i Yunan ve Edyanı İlahi”, s. 81, 103. Bu üç filozofun görüşleri hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyorsanız; Şerefuddin Horasani’nin, “İlk Yunan Filozorları” ve Ferdik Kapliston’un “Felsefe Tarihi, c.1,” (Tercüme doktor Müctebevi) kitaplarına bakınız.

[5] - Şehid Murtaza Mutahhari, “Mecmue-i A’sar”, c.1, s.482

[6] - Üstad Mutahhari, “Marksizm’e eğilim nedenleri” adlı kitabında, Orta çağ kilisesinin Allah konusundaki düşüncelerini çok güzel bir şekilde açıklamaktadır. (Mecmue-i A’sar, c.1, s.479) Üstad orada bu düşünce tarzının ne kadar sapık ve yanlış olduğunu, Allah’ın İlahlığına ne kadar cahil olduklarına şaşırdığını belirttikten sonra şu ayet-i şerifi zikreder: “Allah’ı gerektiği gibi tanımadılar” (En’am/91)

[7] -Eyan Barbur, Bilim ve Din, Tercüme: Bahauddin Hurremşahi, s.37

[8] -Eyan Barbur, Bilim ve Din, s.49, 53

[9]-Şeyyid Hüseyin Nasr, Müslüman Genç ve Değişen dünya Tercüme; Murtaza Esedi, s.36

[10] -Bakara/115

[11] -En’am/62

[12] -Taha/111

[13] -Lokman/30

- [14] -Rahman/27
- [15] -İhlas/2
- [16] -Hadid/3
- [17] -En'am/100
- [18] -En'am/103
- [19] -Al'i İmran/108
- [20] -İhlas/1, Nahl/51
- [21] -Şura/11
- [22] -Araf/180
- [23] -Haşr/23
- [24] -Nahl/60
- [25] -Bakara/115
- [26] -Hadid/3
- [27] -Bakara/284
- [28] -Kaf/16
- [29] -En'am/12
- [30] -En'am/18
- [31] -Ra'd/16
- [32] -Gafir/3
- [33] -Al'i İmran/8
- [34] Büruc/14
- [35] -Al'i İmran/30
- [36] Gafir/3
- [37] -En'am/133
- [38] -Bakara/37
- [39] -Al'i İmran/74
- [40] -Gafir/60
- [41] -Maide/64
- [42] -Haşr/24
- [43] -En'am/14
- [44] -En'am/102
- [45] -Zuhruf/82
- [46] -Hadid/4
- [47] -Fatih/2

[48] -En'am/162, İsrâ/111

[49] -En'am/164

[50] -En'am/57

[51] -Zümer/44

[52] -Fatir/15

[53] -Kuran, "Marifetullah babı", s.32

[54] -Kitabın bu bölümde, Şehid Beheştî'nin "Kuran açısından Allah" kitabından faydalandım.

Konu hakkında daha fazla bilgi almak isteyen bu dakik ve derin kitaba başvurabilir.

[55] -Burada aşîkar olmaktan kasıt; fitrî duyguları da kapsayan ikinci genel anlamdır. Fitrî gerçekler, onaylanmalarının delile ihtiyacı olan önermelerdir. Ama bu delil biraz dikkatten sonra zihinde hazır olur.

[56] -el-Mizan fî Tefsiri'l-Kuran, c.1, s.395

[57] -İbrahim/10

[58] -A.J Arberry, İslâm'da akıl ve vahiy, s.9 (Ayetullah Seyyid Muhammed Hüseyin Beheştî'nin "Kuran açısından Allah" adlı eserinden naklen, s.33)

[59] -Mübahisat Berehme hakkında şöyle der: Sebep nedir? Berehma nedir? Nereden ortaya çıktık? Biz kimin vesilesiyle ve nasıl bir şeyin üzerinde yaşıyoruz? Sevinç ve ıztıraplarda kimin iradesinin kontrolündeyiz? Ey Lahuti alimler! Değişik merhalelerde yaşayan biz miyiz?

(Opanişatha, tercüme: Doktor Rızazade Şafak)

[60] -Ankebut/61

[61] -Ankebut/63

[62] -Zuhruf/9, Yine bakınız: Yunus/18

[63] -Kuran'ı Kerimdeki "Ellerini Peygamberlerin ağızlarına bastılar" ayetinin tefsirinde müfessirlerden değişik görüş ileri sunulmuştur. Bunlardan birisi üsteki tercümede gelen manadır. Diğer ise Allame Tabatabaî'nin kabul ettiği görüştür. Ona göre: Eller ve ağızların sonunda gelen "Hum-Onlar zamirinin her ikisi de peygamberlere dönmektedir. İbaretin anlamı şudur: Putlara tapanlar peygamberlerin ellerini onların ağızlarına koydular. Kasıt ise, onları susmaya zorlayıp, sözlerini demelerine engel olduklarıdır.

[64] -İbrahim/9, 12

[65] -Allame Tabatabaî, el-Mizan fî Tefsiri'l-Kuran, c.12, İbrahim/10 un tefsirinde.

[66] -İbn-i Menzur, Lisanu'l-Arap, c.5, s.55, 56

[67] -Murtaza Mutahhari, Fıtrat, s.13

[68] -Rum/30: “(Resulüm!) Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah’ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.”

[69] -Ali Şirvani, Deramedi ber Hudaşınasi-i Fitrî

[70]-Daha fazla bilgi için bakınız: Ali Şirvani, “Deramedi ber Hudaşınasi-i Fitrî”

[71] -Rum/30

[72] -Al’i İmran/19

[73] -Bedihi ve Aşikâr olan şeyle iki kısımdır

1 -Kanıtlamak için hiçbir delilin ikame edilemeyeceği, sadece belirginliğinin delil olarak sayıldığı şeyler. Örneğin, “Bir şey aynı anda hem var hem de yok olamaz” kaziyesi

2- -Aşikâr olmalarıyla beraber kanıtlanmaları için delilin de ileri sürülebileceği şeyler. Gerçekte bu delil bir çeşit uyarı (tekit) ve hatırlatma sayılacaktır. Örneğin “Yokluğun iadesi imkânsızdır”

[74] -Mearif-i İslâm, s.41

[75] -Al’i İmran/190

[76] -Casiye/4

[77] -Bakara/164

[78] -Zâriât/20, 21; Konu hakkında daha fazla bilgi için Ayetullah Mekarim Şirazi’nin “Peyam-ı Kuran”, c.2 ve “Mearif-i İslâm”, s.39-67 kitaplarına bakınız.

[79] -Biraz dikkat edilirse “Selbi sıfatların” “Subuti sıfatlara” döndüğü anlaşılır. Zira Allah’tan selbedilen eksikliklerdir. Eksikliğin kendisi ise yokluktur. İki olumsuz sonuçta olumluya dönüşür.

“Allah aciz değildir” dediğimizde,gerçekte bunun anlamı “Allah güçsüz değildir” demektedir.

Allah’ın güçsüz olmaması ise, O’nun güçlü olduğu anlamına geldiği açıktır.

[80] -İlim Allah’ın subuti sıfatlarından olup, onun bir mertebesi zati sıfat ve diğer mertebesi ise fiili sıfattır.

[81] -Bakara/231

[82] -Mülk/14

[83] -En’am/3

[84] -Al’i İmran/29

[85] -En'am/59

[86] Al'i İmran/189

[87] -Mülk/1

[88] -Talak/12

[89] -Gafir/65

[90] -Furkan/58

[91] -Demek gerekir ki; Kuran'ı Kerimin ayetin zahirine bakılacak olursa İradenin zati sıfat değil fiili sıfat olduğu anlaşılır. Eğer "İrade" fiili sıfat olursa o zaman anlamı şu olacaktır: "Yüce Allah her varlığı, hayır ve maslahata sahip olduğundan yaratmıştır. Öyleyse onu kendisine has zaman ve mekan şartlarında İlahi muhabbet ve ilime bağımlı olup, Yüce Allah onu kendi isteğiyle var etmiştir. Hiç kimse onu mecbur etmesi söz konusu değildir." Merhum Kuleyni "Usul'u Kafi" kitabının c.1, s.109 da "Fiili sıfat olan irade babı" unvanıyla rivayetler getirmiştir ki bunlar iradenin zati sıfat olmasını men etmektedirler.

[92] -Yasin/82

[93] -Nahl/40

[94] -Fahri Razi, Şerhu'l-Esmâ'ul-Husna, el-Ezher 1397, s.279; Cafer Subhani, el-İlahiyyat, c.1, s.225

[95] -Sâffât/125: "Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, sizden önce gelen atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Be'l'e mi taparsınız? demişti." (Yaratıcılık fiili sıfat olmakla beraber, yaratanların en iyisi olması için Allah'ın fiilinin, fiillerin en iyi olması gerekir.)

[96] -Bu aslı, Ehli Sünnet mütekellimlerinin çoğunluğunu oluşturan Eşaire mütekellimleri kabul etmemektedirler. Bu yüzden Adaleti Allah'ın sıfatlarından bilmeleri imkânsızdır. Bunun karşısında Ehli Sünnetin Mütezile gurubu ve Şia "İyi ve kötünün akli oluşunu" kabullenmişlerdir. Bu gurup, Allah'ın adalet gibi bütün güzel işleri yapıp, zulüm gibi bütün çirkin işleri yapmadığına inandıklarından bunlara "Adliyye" de denilmiştir.

[97] -Nehcü'l-Belage, Hikmet. 437

[98] -Bakara/209. Ayrıca bakınız: Bakara/228; Al'i İmran/18; En'am/18

[99] -Secde/7

[100] -Mülk/3

[101] -Mü'minun/115

[102] -Sad/27

[103] -Nahl/118. Yine bakınız; Hud/101; Zuhuruf/78

[104] -Al'i İmran/182. Yine bakınız; Enfa/51; Hac/10; Fussilet/46; Gaf/29

[105] -Al'i İmran/108

[106] -Sâffât/35

[107] -Bakara/163

[108] -Enbiya/87

[109] -Nahl/2

[110] -Al'i İmran/62

[111] -Sâffât/1, 2, 3, 4

[112] -İhlas/1

[113] -Al'i İmran/18

[114] -Enbiya/25

[115] -Bu hakikate felsefe dilinde "İlk sebep" denir

[116] -Ra'd/16

[117] -Bir şeyin sonucunun sonucu o şeyin sonucudur. Aynı şekilde bir şeyin sebebinin sebebi o şeyin sebebidir.

Diğer taraftan, Zatta tevhid eğer, Allah'ın zatından teaddudu (çokluğu) defetmek anlamına gelirse, Selbi sıfatlardan birisi sayılacaktır. Ama eğer Allah'ın zatının sınırsız ve sonsuz olduğu anlamına gelirse, o zamanda Yüce Allah'ın subuti sıfatlarından sayılacaktır.

[118] -Şehid Mutahhari'ye göre; "Sıfatta tevhid" Allah'ın zatından her türlü terkibi reddetmeyi de kapsar" (Mecmue-i A'sar, c.2, s.101)

Üstat Misbah ise; zatta tevhidin, mütekellimlerin ıstılahında, zata izafî bir sıfatı nefyetmek anlamına geldiğine inanmaktadır. (Mearif-i Kuran, s.79: Filozofların ve mütekellimlerin ıstılahında zatta tevhid şu manaya gelir: "Bizim Allah'a isnat ettiğimiz sıfatlar Allah'ın zatından ayrı değildir"

Üstat Sübhani, zatta tevhid için iki mana zikreder: A-Allah'ın eşi yoktur. B-Allah'ın cüzleri yoktur. Daha sonra şöyle der: "Mütekellimler bu iki manayı birbirinden ayırt etmek için birinci manaya "Vahidi zatta tevhid" ikincisine ise "Ehedi zatta tevhid" demişlerdir. (el-İlahiyyat kitabı, c.1, s.300)

[119] -Bazı müfessirlere göre "Vahid" unvanı zatta tevhid (yani Allah'ın eşi olmasını nefyetmek) anlamına gelirken, "Ehed" unvanıysa Sıfatta tevhidi açıklayıp her türlü terkibi Allah'ın zatından nefyetmek anlamındadır. Bu yüzden bazı tercümanlar "Vahidi" yegane ve "Ehedi" yekta olarak tercüme etmişlerdir.

[120] -Buna bazen "İbadette tevhid" de denilir. (Bak. Şehid Mutahhari, Mecue-i A'sar, c.2, s.104, 105)

[121] -Yusuf/40

[122] -Bakma ağaçta mısın yoksa kuyuda

Beni gör ki yolun anahtarı benim

[123] -Talak/2, 3

ALLAH'İ TANIMANIN ÖNEMİ[1]

Allah'ı onun yüce isim ve niteliklerini tanıma, onun ilimsel, bireysel ve toplumsal etkisinin ötesinde insanın saadeti için çok değerli ve etkili bir şeydir. İnsanın tekâmülü Yüce Allah'ı doğru bir şekilde tanımasına bağlıdır. Allah'ı lâıyk olduğu şekliyle tanımayan, güzel işler yapmaya özen gösterse de asla insan-i kemâlin son derecesine ulaşamayacaktır.

Allah'ı doğru bir şekilde tanımak nefsanî kemâlin en yüce derecesi olup insani hakikate ve Allah'ın tarafına doğru yüceltir. "O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır." [2]

Şehid Mutahhari bu konuda şöyle diyor:

"İnsanın, insanlığı Allah'ı tanımasına bağlıdır. Zira Allah'ı tanımak, insandan ayrı olmayıp vücudunun en temel ve değerli bölümüdür. İnsan ne kadar varlığı, varlık düzenini, onun başlangıç ve aslını tanırsa bu, yarısını ilim ve marifetin oluşturduğu insanlık cevherinin onda oluşması demektir.

İslâm-i açıdan özellikle Şia mezhebine göre, ilahi marifeti anlama, o marifete bağlı olan ilmi (bilimsel), toplumsal etkilerinden öteye bunun kendisi insanlığın hedef ve son noktasıdır. [3]

ALLAH KİMDİR?

Arapların "Allah", batılıların "God" ve Farsların "Huda" dedikleri varlık. Her toplumun, kendisine has bir tabirle ona işaret ettikleri bu varlık kimdir? Ne gibi nitelik ve özellikleri vardır? Onun bizimle irtibatı nedir? Biz onunla nasıl irtibat kurabiliriz?

Beşerin düşünce tarihine bir göz gezdirdiğimizde (Allah'ın varlığına inanma) temeli geçmişten beri çok yaygın, bilinen bir şey olduğu anlaşılır. Başka bir deyimle; Allah'ın varlığına inanma tarihi, insanın varlık tarihiyle aynıdır. Bu Allah'ın varlığına inanan herkesin, O'nu aynı şekilde tasavvur ve tarif ettikleri anlamına gelmez.

Bu görüş farklılıkları, özellikle ilahi peygamberlerin, öğretilerinden faydalanmadan kendi düşüncelerine dayanarak; Allah'ı tanımak isteyenlerin arasında çoktur. Yüce Allah'ın sıfatlarını İslâm'da geldiği şekliyle açıklamadan önce dünyaca ünlü bilim adamlarının Allah konusundaki görüşlerini inceleyeceğiz. Zira bu yolla, İslâm'ın tevhid düşüncesinin öbür düşüncelere olan üstünlüğü biraz aydınlanmış olacaktır.

SOKRAT'IN (M.Ö 399-470) DÜŞÜNCELERİNDE ALLAH

Sokrat kendisiyle yaşayan öbür Yunanlılar gibi birden fazla Allah'ın varlığına inanıyordu. Bundan dolayı felsefe tarihinde ondan aktarılanlardan şunlar anlaşılmaktadır ki; Sokrat'a göre: Saadete varmak için insanın Allah'a, onun hidayet ve yardımına ihtiyacı yoktur. Ona göre insanın kemâli ahlâkî temellere bağlı kalmakla mümkün olsa da, insan yaşamında Allah ve onunla irtibat konusuna yer verilmemiştir.

EFLATUN'UN (348-425) DÜŞÜNCELERİNDE ALLAH

Eflatun iki varlığa Allah derdi. Biri "Mutlak hayır" diğeri "Yaratan" dır. Eflatun "Mutlak (koşulsuz) hayır'ı" asıl Allah bilip ondan baba diye söz ederdi. "Yaratan'a" ise oğul derdi. Eflatuna göre "Mutlak hayır'ı" tanımak çok zor olup, hatta öbür marifetlerden sonra, gerçekleşen en zor marifettir. Bu iki tanrıyı sadece felsefe tanıyabilir. Filozoflar ruhsal, zihinsel hatta fiziki açıdan özel bir konuma sahip olan şahıslardır.

Elbette bu filozoflar da birçok aşamadan sonra elli yaşında "Mutlak hayır'ı" tanıyabilirler. Halkın genelini oluşturan diğerleri ise sonsuza dek Allah'ı tanıyıp derk etmekten mahrum olacaklardır.

ARİSTO'NUN (322-384) DÜŞÜNCELERİNDE ALLAH

Aristo'ya göre âlem her zaman var olup, hiç kimse onu var etmemiştir. Bu yüzden Aristo'nun Allah'ı bu cihanın yaratıcısı değildir. Sadece cihanı hareket ettirendir. Kendisi ise hareket etmez.

Aristo'nun tanrısının, en açık niteliği (özelligi) "Hareketsiz hareket ettiren"dir. Aristo'nun tanrıbiliminde en önemli noktası şudur: Allah'a tapmak, onu sevmek, ondan yardım beklemek mümkün değildir. Aristo'nun tanrısı kesinlikle, insanın sevgisine karşılık veremez. Onun tanrının iradesi olmayıp hiçbir şey yapamaz. Sadece kendi zatını düşünmekle meşguldür.[4]

ORTAÇAĞ HİRİSTİYANLARININ DÜŞÜNCELERİNDE ALLAH

Batıda dinden kaçış nedenleri, bölümünde kilisenin insan-i özelliklere sahip bir tanrı görüntülemeye çalıştığını söylemiştik. Burada başka bir noktayı ekliyoruz. Orta çağda "Allah, evrendeki diğer sebepler gibi, bir etkendir" düşüncesi yaygın idi. Allah'ı kabul edenler bu dönemde deprem, güneş ve ay tutulması gibi, olayların nedenlerini bulamadıklarından onu Allah'a isnat ederlerdi.

Bu düşünce tarzının sonucu olarak "Allah'ı bilmediklerimizin ardında aramamız gerekir. Doğal olarak bilgimiz ne kadar çoğalır, cahilliğimiz azalırsa, Allah'ın etki alanı da o kadar daralacaktır.

Eğer bir gün insan bütün varlıkların doğal nedenlerini tanır ve ortaya çıkarırsa artık Allah için hiçbir şey geriye kalmayacaktır.

Bu düşünceye göre; âlemin bazı varlıkları, Allah'ın varlığının alametidir. Yani nedenleri belirlenmemiş varlıklardır. Allah'ın evrenle böyle bir bağlantısı olduğuna inananlar olduğundan

August Comte itiraz ederek diyor:

“Bilim, Allah’ı kendi işinden uzaklaştırarak onu inzivada bıraktı.”[5]

Onun bu sözden kastı şudur: şimdiye kadar halk her şeyin nedenini, Allah olduğunu zannediyorlardı. Yani Allah’ı bir cadıcı gibi bir anda karar alıp mukaddimesiz istediği olayı yaratan, bir güç simgesi biliyorlardı. Örneğin birisi hastalanıp ateşi yükseldiğinde, niçin ateşi yükseldi? sorusuna –Allah ateşi onda yarattı, diye cevap veriyorlardı. Bu sözün anlamı hiçbir doğal sebebin ateşin oluşmasında etken olmadığıdır.

Ama günümüzde bilim, ateşin sebebinin falanca mikrop olduğunu bulunca, artık Allah, bu olayın sebebi olmaktan dışarı çıktı. Bu şekilde gün geçtikçe olayların sebepleri ortaya çıkıyor, böylece de Allah’ın etken sahası daraldıkça daralıyordu.

Gerçekte bu şekilde düşünenler için Allah, diğer etkenler gibi, bir etken olup, bu âlemin bireylerinden biridir.[6]

GALİLE’NİN (1564-1642) DÜŞÜNCELERİNDE ALLAH

Orta çağdan ve bilimin göz alıcı ilerlemesiyle Galile gibi düşünürler, Allah’tan yeni görünüm ve tesfirler ileri sundular.

Galile, evreni bir atomlar topluluğu olarak görmektedir. Evreni atomlar oluşturmuştur. Evrende oluşan her şey atomların değişik hareket ve tepkilerinden (bileşimlerinden) vücuda gelirler. Bu esnada Allah’ın işi sadece atomları yaratmaktır. Atom Allah’ın kudretiyle yaratıldıktan sora artık Allah’a hiçbir ihtiyacı kalmayıp, bağımsız olarak hareket edecektir.[7]

NYOTON’UN (1642-1729) DÜŞÜNCELERİNDE ALLAH

Nyoton’a göre, Allah’ın kainatla irtibatı saatçinin saatle olan irtibatına benzer. Saat saatçi eliyle yapıldıktan sonra, nasıl ona hiçbir ihtiyacı olmadan bağımsız olarak hareketine devam ediyorsa, kainatta Allah tarafından yaratıldıktan sonra, bağımsız olarak hareketine devam eder. Nyoton görüşlerine şu noktayı da eklemektedir. Zaten bu görüşüyle Niyoton, Galile ve onun gibilerden ayrılır. Ona göre Allah bazen âlemin işlerine karışır. Gezegenlerin, yıldızların hareketindeki bazı düzensizlikleri düzeltir. Buna ilave olarak Allah, yıldızların birbirleriyle çarpışmasına engel olur.

Bu görüş Allah’ın, sadece sebepleri belli olmayan yerlerde huzurunun olduğunu ve olaya karıştığını savunan, ortaçağ düşüncesinin yaklaşık olarak devamıdır. Oysa, daha sonraları yıldızların fiili hareketlerinde ve birbirleriyle çarpışmamaları için Allah’ın direkt olarak olaya karışmasının gereği yoktur. Bu olay tamamen bilimsel kurallarla açıklanabilir. Bu yüzden

Allah’ın fiil ve etken alanı iyice kısıtlanmış oldu.[8]

17. ve 18. Asrın bilim adamları Galile’nin Allah konusundaki görüşünü kabullendiler. Ona göre Allah yaratılışın başlangıcında âlemi yaratarak, kendi başına bıraktı. Kainatın, kalıcılığı için artık Allah’ın varlığına ihtiyacı yoktur. Mühendis tarafından yapıldıktan sonra evin mühendise hiçbir ihtiyacının kalmaması gibi.

KONUNUN ÖZETİ

1. İnsanın insaniyeti, Allah'ı tanımaya bağlıdır. Zira insanın ilim ve düşüncesi vücudunun en değerli bölümüdür. İnsaniyetin hedef ve gayesi İlâhi öğretileri derk etmektir.
- 2.Sokrat (M:Ö 399-470) birkaç Allah'ın varlığına inanıyordu. Ona göre, insanın saadete ulaşması için İlâhi hidayete ihtiyacı yoktur. Sokrat, insan yaşamında, Allah için bir rol ve ona olan ihtiyaçtan söz etmemiştir.
- 3.Eflatun (M:Ö 348-428) iki tane Allah'ın varlığına inanmaktaydı. Ona göre, sadece filozoflar, oda çeşitli aşamalardan geçtikten sonra ve 50 yaşında bu iki Allah'ı tanıyabilirler. Diğer halk ise hiçbir zaman Allah'ı tanıyamazlar.
- 4.Aristo (M:Ö 322-384) ise âlemin ezeli (kadim) olduğuna ve hiç kimse onu yaratmadığına inanmaktaydı. Allah sadece onun (muharrikidir) hareket ettirenidir. Aristo, Allah'a tapmanın, Onu sevmenin ve Ondan yardım beklemenin mümkün olmadığına inanıyordu. Zira O insanın muhabbetine cevap veremez ve insan için hiçbir şey yapamaz.
5. Ortaçağ Hristiyanları insani özelliklere sahip bir Tanrıyı halka tanıttılar. Onlar Allah'ı evrendeki diğer etkenler gibi bir etken olduğunu zannediyorlardı. Sadece bir şeyin sebebini bilmediklerinde onu Allah'a isnat ediyorlardı.
6. Galile'nin düşüncelerinde Allah sadece atomların yaratıcısıdır. Evren yaratıldıktan sonra artık Allah'a hiçbir ihtiyacı yoktur. Bu yüzden onun olup olmaması evrenin hiçbir değişikliğe neden olmaz. 17 ve 18. Asır bilginlerinin, Allah konusundaki düşünceleri bu şekildeydi.
- 7.Niyoton, evrenle (âlem) Allah arasındaki irtibatı saatçiyle saat arasındaki bağlantı gibi biliyordu. O Allah'ın, bazı zamanlar kainatın işlerine karıştığına ve gezegenlerin hareketlerindeki düzensizliği giderdiğine inanıyordu.

İSLÂM'DA ALLAH

Kuran'da Allah'ın niteliklerine genel bir bakış

İslâm dininin zuhuru ve yayılmasındaki asıl delilin, o zat-ı mukaddese lâıyk olduğu şekilde Allah'ı (Allah'ın hakikatini) tanıtmaması olduğunu biliyoruz.[9] Yüce Allah hiçbir mektep ve inançta Kuran'ı Kerimde nitelendiği gibi, tanıtılmamıştır. Hatta önceki İlâhi dinlerde bile bu nitelendirmeler gerçek kemal ve aslına ulaşamadı. Kuran'ı Kerim, beşerin dilinin gücü miktarı, Allah'ı en kâmil şekilde insana tanıtmaya gayretindedir.

Kuran'ı Kerimin haberine göre Allah:

* Rahmet ve nimeti geniştir. Her şeyi bilendir.[10]

* Hesap görenlerin en çabuğudur.[11]

* Diri ve her şeye hâkimdir.[12]

* Çok yüce ve uludur.[13]

* Azamet ve ikram sahibidir.[14]

* Sameddir.[15]

* O ilktir (Her varlıktan önce vardır), sondur (Her varlıktan sonra vardır), zahirdir, batındır.[16]

* Allah müteâldir. Yani düşünüp idrak edebileceğimiz her şeyden yücedir. Asla onun hakikatini, cemâl ve celâlini olduğu gibi derk edemeyiz.[17]

* Gözler O'nu göremez; halbuki O gözleri görür.[18]

* Allah birdir ve O'ndan başka ilah yoktur.[19]

* O birdir. (vahid ve eheddir)[20]

* O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.[21]

* En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin.[22]

* O öyle bir Allah'tır ki, kendinden başka hiçbir tanrı yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzektir, selamet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır.[23]

* En yüce sıfatlar Allah'a aittir.[24]

* Nereye dönersek, Allah oradadır.[25]

* O her şeyi bilen[26] ve her şeye kadirdir.[27]

*Allah azametinin en yüce derecesinde olmakla beraber sonsuzdur. Hiçbir eşi, benzeri, ortağı (şeriki) yoktur. O insana şah damarından daha yakındır. Hatta insanın nefsi vesveselerini de bilir.[28]

Son derece bağışlayıcı ve şefkatlidir. Bu iki sıfat onda o kadar Zuhur etmiştir ki Kuran'ın bütün sûreleri bu iki vasıfla (Rahman ve Rahimle) başlamıştır. Merhamet etmeği ve bağışlamayı kendi zatına farz eden bir Rab'dir O.[29]

O çok bağışlayan, günahları affedendir. Güçlü (kudret sahibi), kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahip[30], karşı durulmaz güç sahibi[31] olmakla beraber, tövbeyi kabul eden[32], lütfü en bol olan[33], çok seven[34], çok şefkatli[35], Lütuf sahibi[36], Rahmet sahibi[37], tövbeleri kabul eden[38], üstün lütuf sahibidir.[39]

O duaları duyup kabul edendir.[40] Allah'ın rahmet ve kudret eli açıktır, dilediği gibi (rızk) verir.[41]

Kuran'ın tanıttığı Allah; Yaratan[42], gökleri ve yeri yoktan var edendir.[43] Bunlardan daha üste O, Her şeyin yaratıcısıdır.[44] O halde varlık âleminde varolan, vücuda gelen her şey, Allah'tan olup varlığı ona bağımlı ve muhtaçtır.

O göklerin yerin Rabbidir, Arşında Rabbidir.[45] Göklerde vardır, ama gök değildir; yerde vardır yer olmaksızın, her yerde vardır O...

Nerede olursak Allah bizimledir. Yaptığımız her şeyi bilir.[46]

Kuran'ın Allah'ı Rab (ihtiyar sahibi, her şeyin maliki ve müdebbiridir) Âlemlerin Rabbidir.[47] Ne yaratma ve saltanatta[48] ne Rablik[49] ve hüküm etmede[50] nede şefaatt[51] ve diğer kemâllerde onun eşi ve benzeri yoktur. Allah'ın dışında kemâlden bir şeyler alanda ancak Allah'ın izniyledir. Herkes O'na muhtaçtır, sadece zengin ve övülmeye lâyık olan O'dur.[52] Kuran'ı Kerim gerçekte Allah'ı tanıma ve marifet kitabıdır. Kuran ayetleri bu konuda o kadar derin ve dakiktir ki en büyük bilim adamı ve düşünür bile onun derinliğine ulaşamazlar. Kuran'ı Kerimin Allah'ı en dakik, en güzel ve en yüce şekliyle tarif etmektedir. Bu yüzdendir ki, gerçek arif, hekim düşünür, değerli müfessir İmam Humeyni (r.a) şöyle buyuruyor: "Eğer Kuran olmasaydı mârifetullah (Allah'ı tanıma) kapısı sonsuza dek kapanmış olurdu. O'nu (Allah'ı), bu kadar olduğu kadarıyla da hiçbir kitapta, hatta İslâm-i İrfân kitaplarında bile, bulamazsınız. Onların tabirleri gibi, Kuran tabirleri bir anlıkta değildir. Kuran'da, daha başka bir şekilde ve değişik bir letafetle mevcuttur."[53]

KONUNUN ÖZETİ

1. Hiçbir kitapta Yüce Allah, Kuran'ı kerimde olduğu gibi tasvir edilmemiştir (nitelenmemiştir).
2. Allah (c.c) bütün kemâl sıfatlarına sahiptir ve en güzel isimler onundur.
3. O bir ve tektir hiçbir eşi ve benzeri yoktur.
4. Azamet ve yüceliğiyle beraber insana şah damarından daha yakındır. Nereye dönersek O oradadır.
5. O, bağışlayan, merhamet sahibidir. Rahmeti, gazabına galebe eder.
6. Gücü sınırsızdır. Dualara icabet eder ve kullarını sever.
7. Yüce Allah her şeyin yaratıcısıdır ve bütün işler onun elindedir.
8. Eğer Kuran'ı Kerim olmasaydı, marifet kapısı sonsuza dek kapalı kalırdı.

ALLAH HERKES İÇİN AŞIKARDIR.[54]

Kuran'ı Kerimde Allah'ın varlığının aşikârlığı[55]

Felsefe ve Kelâm kitaplarında genellikle söz "Allah'ın varlığının kanıtlanmasıyla" başlar. Değişik deliller yardımıyla kainatın, başkasının yarattığı olmayan bir yaratıcısı olduğu ispat edilmeye çalışılır.

Ama semâvi kitaplarda, özellikle Kuran'ı Kerimde, Allah konusu başka bir şekilde beyan edilmiştir. Bu kitaplarda doğrudan Allah'ın varlığının kanıtlamak için, gelen ibaretleri görmek çok nadirdir. Buradan anlaşılan Allah'ın varlığı çok açık ve bellidir. Buna inkârın yeri olmayıp, kanıtla da gerek yoktur.

Büyük müfessir Allame Tabatabai "el-Mizan" tefsirinde, Kuran'ı Kerimin Allah'ın açık bir şey saydığını söyleyerek, onu onaylayarak kabullenmenin hiçbir delil ve hüccete ihtiyacı olmadığını belirtir. Delile ve hüccete sadece onun sıfatlarında, ihtiyaç duyulur. Örneğin birlik, yaratıcılık,

ilim, kudret.[56]

Bu büyük müfessirin inancına göre İslâm'ın özeti ve Kuran'ı Kerimin, talimatının canı olan "Lailahe illallah" sloganının olumsuz tarafının kanıtlanması gerekir yani "Allah'tan başka hiçbir ilah mevcut değildir" Ama onun ispatı "Allah mevcuttur (vardır)" tarafı açık olup, delile ihtiyaç yoktur.

Kuran'ı Kerimin, Allah'ın varlığı konusundaki mantığı şudur: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphemi var?[57]

DİĞER SEMÂVÎ KİTAPLARDA ALLAH'IN VARLIĞININ AŞİKÂRLIĞI

Dediğimiz gibi öbür semâvî kitaplarda Allah'ı tanıma konusunda aynı yöntemi izlemişlerdir. A.J Arberry "İslâm'da akıl ve vahiy" adlı eserinde şöyle diyor:

"Eflatun döneminde Yunan, Allah'ın varlığının deliller yardımıyla kanıtlanması konusundaki sözlerin kaynağı idi. Bu Batı insanlarının, ilk kez kendi yaratıcısını aramaya başlaması idi. "Ahd-i Âtik" (M.Ö) yazarlarının hiçbiri, Allah'ın varlığı konusunda şüphe ve soruyu gerektirecek ve kararsızlığa yol açacak, karışık bir konuyla karşılaşmadılar. Zira Sami ırkından gelen halk Allah'ı vahyin kendisinde buluyordu. "Ahd-i Âtik" hakkında dediğimiz şeyler, biraz farklılıkla "Ahd-i Cedid" (M.S) içinde geçerlidir."[58]

"Usta"yı mütalaa ettiğimizde (Allah'ın varlığının kesin ve aşikâr) bilmek Sami kavmine ve onların dini kitaplarına özgü olmayıp, bunun Arya kitabında da Allah'ın varlığı kanıtı ihtiyacı olmayan, açık bir şey olarak hesaplanmıştır.

Hindistan'ın kutsal kitapları arasında yer alan "O Panişadlar" da bazen yaratıcının varlığı ve ilk neden konusundaki sorular göze çarpmaktadır.[59] Ama bu ibaretler çoğunlukla, ilk neden ve yaratılışın kaynağı kimdir? Sıfatları nelerdir? Konusuyla ilgilidir. Onun asıl varlığı konusunda olan şüpheyile alakası yoktur.

PEYGAMBER DÖNEMİNDEKİ HALK VE ALLAH'A OLAN İNANÇ

Birçok Kuran ayetinden, Kuran'ı Kerimin nazil olduğu dönemlerde halkın, Allah'ın varlığını ve kainatın bir yaratıcısının vücudunu kabul ettiğini, hatta putperest Arapların bile, bir yaratıcının olduğunu kabullendikleri anlaşılmaktadır. "Andolsun ki onlara : "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorsan, mutlaka "Allah" derler. O halde, nasıl haktan çevrilip döndürülüyorlar?[60]

"Andolsun ki onlara: "Gökten su indirip onunla ölümünün ardından, yer yüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, mutlaka "Allah" derler.[61]

"Andolsun ki onlara, gökleri ve yeri kim yarattı? Diye sorsan; "Onları şüphesiz güçlü olan, her şeyi bilen Allah yarattı" derler."[62] "Zuhruf/9" "Yunus/18"

NUH, AD VE SEMUT KAVİMLERİNDE ALLAH'A İNANÇ

Bazı Kuran ayetlerinden, sadece İslâm peygamberinin döneminde değil hatta Nuh, Ad, Semut ve onlardan sonra gelen diğer kavimlerinde kendi peygamberleriyle Allah'ın asıl varlığı konusunda değil sadece tevhid, nübüvvet ve miad üzerinde kendi peygamberleriyle çatıştıkları ve düşmanlık ettikleri anlaşılmaktadır. Putperestler varlık âlemini yaratan unvanıyla Allah'ın varlığını kabullenerek tasdik ediyorlardı. Putlara ise onun özel tecellileri olarak tapıyorlardı. Kendileriyle Allah arasında vasıta, şefaathçi olarak hacet ve ihtiyaçlarını karşılamaları için, putlara taparlardı.

“Sizden öncekilerin, Nuh, Ad ve Semut kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri, kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerin ağızlarına bastılar[63] ve dediler ki: Biz , size gönderilenleri inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz.

Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O, sizin günahlarınızdan, bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar yaşatmak için, sizi (Hak dine) çağırıyor. Onlar dediler ki: Sizde bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz; siz bizi atalarımızın batmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse, bize apaçık bir delil getirin!

Peygamberleri onlara dediler ki: “ (Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat, Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan, bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar.”

“Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde, ne diye biz, Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler”[64]

Allame Tabatabai bu ayetlerin tefsirinde, şu noktaya tekit eder: “Bu putperestlerin Allah'ın varlığında şüpheleri yoktu. Sadece tevhid, risâlet ve miâd konularını inkâr ediyorlardı. Hatta “Fatiri's-Semevat” ve'l-Erz” cümlesiyle Allah'ın varlığı değil birliği kanıtlanmaya çalışılıyor.[65]

Tebersi “Mecmeu'l-Beyan”, Seyyid Kutub “Fizlâli'l-Kuran” da ve diğer bazı müfessirler bu görüşü kabullenerek putperestlerin Allah'ın varlığını değil birliğini inkâr çabasında olduklarına inanmaktadırlar.

KONUNUN ÖZETİ

1.Asman-i kitaplardan ve Kuran'ı Kerimden Yüce Allah'ın varlığı çok belli ve aşikârdır. İnkârın yeri olmayıp, ispata da gerek yoktur.

2. Bazı batılı yazarların da dediği gibi; “Ahdi atik” ve “Ahdi kadim” yazarlarının hiçbirisi Allah'ın varlığını gizli ve ispata gerek olduğunu kabul etmemişlerdir. “Usta” ve diğer dini kitaplarda da aynı konuya rastlanmaktadır.

3. Kuran'ı Kerimin ayetlerinden, İslâm peygamberinin dönemindeki halkın, hatta puta tapanların, Allah'ın varlığına inandıkları anlaşılmaktadır.

4.Kuran'ı Kerimin bazı ayetlerinden, Nuh, Ad, Semud ve onlardan sonraki kavimlerin Allah'ın varlığını kabul ettikleri ve kendi Peygamberleriyle mücadelelerinin, tevhid, nübüvvet ve miad üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

FİTRAT VE ALLAH

Kuran'ı Kerim ayetlerinden, Allah'ın varlığını kabul etmenin, ona yönelmenin ve ona tapmaya eğilimin fitrî olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yani insanın yaratılışının temeline bırakılmıştır. Dediğimiz konunun gerçekliğini beyan eden, Kuran ayetlerini zikretmeden önce birkaç noktayı hatırlatmakta yarar vardır.

SÖZLÜK TANIMI:

Fıtrat "fetr" kökünden olup bir şeyi uzununa bölmeye denir. Daha sonra her türlü bölmeye itlak olmuştur. Yaratılış, yokluk zulmetini parçalamak menzilesine olduğundan, bu kavramın, en önemli anlamlarından biri yaratmak, var etmektir. Bu sözcükten buluş (ibda-ihira) manası da anlaşılır.

Fıtrat "fi'let" veznindendir. Fi'let vezniyse türe delâlet eder. Öyleyse fıtrat lügat ta yaratılışın özel bir şeklidir. İnsan fıtratı, insanın özel bir yaratılışa sahip olduğu anlamındadır.[66] Görülen şu ki bu kelimeyi (fıtrat) ilk kez Kuran'ı Kerim, insan hakkında kullanmıştır. Daha önce böyle bir anlamda kullanılmamıştır.[67]

KURAN'DA FİTRAT

Kuran'ı Kerimde "fe-te-re" kökünden alınan kelimeler değişik anlamlarda kullanılmıştır. "Enam/79" "İsra/51" "Taha/72" "Hud/51" "Enam/14" "Şura/11" "Mülk/3" Gibi yerlerde "yaratmak" ve "var etmek" anlamına gelir. "Futur" "Milk/3" ayetinde (yarık), "Münfetur" ise (yarılmış) anlamında kullanılmıştır.

"Fıtrat" kelimesi ise Kuran'ı Kerimde sadece bir yerde kullanılmıştır. Orada da "Allah" kelimesine izafi olmuştur. "Fıtratullah" İnsan hakkında ise "Fetere'n-Nase Aleyha"[68] gelmiştir. İşte bu ayet-i şerife de ki ıstılah Müslümanların tanınmış, meşhur kültüründe "Fıtrat" teriminin ortaya çıkmasına neden oldu. Düşünürlerin, filozofların, ariflerin tanrıbiliminde (Allah'ı tanıma konusunda) ve insanbilimde (insanı tanıma konusunda) ilham kaynağı oldu.

İNSANIN İLAHİ SIFATLARI

İnsanın kemâle hidayetini, son saadetini temin etme davasını güden bir mektep insan hakkında neler düşündüğünü, onun özel tanımını hakkındaki düşüncelerini oraya koymalıdır. İslâm'ın ilahi mektebinde de insan hakkında hem Kuran ayetlerinde, hem de Masumların (a.s) rivayetlerinde bir çok değişik konular gelmiştir. Bütün açılardan onları incelemek büyük ve

değerli kitaplar oluşturur.[69]

İslâm'ın insan konusundaki düşüncelerini, en iyi yansıtan kelime "Fıtrat"tır. Öyleyse İslâm'ın insan hakkındaki tarifine "Fıtrat Kuramı" adını verebiliriz.

FİTRAT KURAMININ KISACA AÇIKLAMASI

Bu kurama (nazariyeye) göre:

1-İnsan ilk fıtrat ve ilk yaratılış bakımından özel bir şekle sahiptir. Dışarıdan tahmin edilemeyen kendi iç dünyasından (fıtratından) ortaya çıkan özel tanıma ve yönelişlere sahiptir. Başka bir deyimle, insan her yazıyı eşit oranda kabul edebilecek yazılmamış bir levha ya tahta değildir. Onun batınında özel meyil ve marifetler bırakılmıştır

2-İnsanın, batınında olan yönelişlerin (meyillerin) bazıları onun hayvani mertebesine, bazıları ise, insani mertebesine merbuttur. İnsanın, İlahi fıtratı sadece insanın, insanlığıyla ilgili olan yönelişleriyle ilgilidir. Cinsi istek gibi hayvanla insan arasında ortak olan meyillere ait değildir.

3-Bu meyil ve düşünce tarzı insanı hayvandan ayırır. Eğer, birisi tamamen bu özellikleri kaybederse, görünüşte insanda olsa, gerçekte hayvandır.

4-Bu bilinç veya meyiller (eğilimler)insan türüne hastır. Bu türün, bütün fertleri arasında eşittir. Belli bir zaman ve makamdaki halka mahsus değildir. Özel bir topluma, halka ve ırka ait değildir. Bütün insanlar her zaman ve mekanda, her türlü koşul altında, ona sahiptirler.

5-Bu bilinç ve meyillerin kuvvet ve istidat yönü vardır. Yani, onları zeminesi insan varlığının temel ve esaslarındandır. Ama onun gelişmesi, canlanması, ortaya çıkması, insanın zahmet ve çabasına bağlıdır.

6-Eğer insan bu fıtrî gerçekleri kendisinde geliştirir, canlandırırsa bütün yaratıklardan hatta meleklerden üstün olur. Kemâlin en yüce mertebesine yükselir. Ama onların ateşini kendisinde söndürürse, kendisindeki insana ait İlahi fıtratı yerine hayvani isteklerini güçlendirirse bütün hayvanlardan daha aşağı olarak cehennemin en kötü ve korkunç mertebesine düşecektir.

7- Önceden de değindiğimiz gibi insanın fıtratıyla ilgili güçlerin bazıları, tanıma ve bilinç (idrak) kavramları olup bazılarıysa meyil ve istek kavramlarıdır.

Mantıkta "ilk bedihi şeyler" diye söz edilen şeyler, fıtrî tanımların bir kısmıdır. Hakikati arama, erdeme ulaşma isteği, güzelliği isteme, insanın fıtrî eğilimlerinin bazılarıdır.[70]

ALLAH'I TANIMA VE ONA YÖNELİŞİN FİTRÎ OLMASI

Kuran'ı Kerimin ayetlerinden anlaşılan, hem Allah'ı tanımanın hemde ona yönelişin fıtrî olduğudur. 'Allah herkes için aşıkardır' bahsinde Kuran'a göre, Allah'ın varlığını kabullenmenin herkeste var olduğu, Allah'ın varlığının, meçhul bir konu olmadığından kanıta da ihtiyaç ve gerek duymadığını demiştik. O bölümde dediklerimizden, Allah'ı tanımanın fıtrî olduğu da anlaşılmış olur.

“Fıtrat ayeti” olarak meşhur olan Rum suresi 30. Ayet özellikle, bu konuya delâlet etmektedir.

“(Resulüm) Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah’ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat, insanların çoğu bilmezler”[71]

Bu ayet tam bir açıklıkla “Dinin” fitrî olduğunu kabul etmektedir (bildirmektedir). Müfessirlerin ayetteki “Din” den kastın ne olduğu hakkında iki ayrı görüşleri vardır.

A-Dinden kasıt İslâm’ın ahkâm ve maarif topluluğu özellikle İslâm’ın temel ahkâm ve maarifidir. Bu görüşe göre dinde var olan genel şeyler -ki, onların en önemlisi Allah’ı tanıma ve ona tapmaktır- insanın fıtratında (yaratılışında) bırakılmıştır. Allame Tabatabai “el-Mizan” tefsirinde, bu görüşü benimsemiştir.

B-Fıtratla muvafık olan dinden kasıt Allah’ın karşısında tamamen teslim olmak ve İslâm dinin kabullenme durumudur. Zira dinin canı ve özeği Allah karşısında eğilmek, tam bir şekilde onun emirlerine uymaktır.

“Allah nezdinde hak din İslâm’dır.”[72]

Bu görüşe göre dinin fitrî olmasının anlamı şudur: İnsanın yaratılışında, Allah’a tapmaya meyletme bırakılmıştır. Allah’a tapmanın fitrî olması halinde, Allah’ı tanımanın da fitrî olacağı bellidir. Zira insanın fitrî olarak, bir varlığa tapmaya yönelip de onu tanınamaması nasıl mümkün olabilir.

KONUNUN ÖZETİ:

- 1.Kuran’ı Kerim ayetlerinden, Allah’ın varlığını kabul etmenin, ona yönelmenin ve ona tapmaya eğilimin fitrî olduğu anlaşılmaktadır.
- 2.“Fıtrat” kelimesinin anlamlarından birisi de “Yaratılış” tır. İstilahta ise “Özel bir yaratılış şekli” anlamındadır. Sonuç olarak, insan fıtratı; yani insanın özel yaratılış ve (seciyesi, tıyneti, özyapısı, karakteri) anlamındadır.
- 3.“Fıtrat” kelimesi Kuran’ı Kerimde bir kere gelmiştir. Oda (Rum/30) da. Oda “Allah” kelimesine izafi olarak “Fıtratu’l-Lah” ve insan konusunda da “Fetere’n-Nase Aleyha” olarak gelmiştir.
- 4.İslâm dininin, İnsan konusundaki görüşünü “Fıtrat Nazariyesi” başlığı altında matrah edebiliriz.
- 5.Fıtrat nazariyesine göre: a) İnsan ilk fıtrat ve yaratılış bakımından özel bir şekle sahiptir. Kendisine has tanıma ve meyillere (eğilim ve temayüllere) sahiptir. b) İnsanın ilahi fıtratı, İnsanla hayvan arasında müşterek olan temayülleri değil, insanın insaniyetine merbut olan temayülleri kapsar. c) Fıtrî temayül ve eğilimler insanı diğer hayvanlardan ayıran asıl sebeptir d) Fıtrî (fikir, telakki, düşünüş) ve eğilimler bütün insan türünde müşterektir e) Bu bakış açısı ve eğilimler insanda kuvvet ve istidat halindedir. Onun zuhuru ve yeşermesi insanın kendi

telaşlarına bağlıdır. f) Eğer insan kendine has fitrî güçlerini güçlendirir ve eğitirse meleklerden daha üstün makama ulaşır. Ama eğer onları çiğnerse, bütün hayvanlardan daha aşağı olur. g)

İlk bedihi şeyler, fitrî tanımların bir cüzi ve “Hakikatı arama” “Fazilet ve erdem meyletme”
“Güzelliği isteme” gibi temayüller insanın fitrî eğilimlerdendir.

6.Kuran’ı Kerim ayetlerinin belirttiği gibi “Allah’ı tanıma ve ona yöneliş” fitrîdir.

7.Fıtrat ayetinde “Dinden” kasıt (Rum/30); Ya İslâm’ın temel öğreti ve ahkâmlarıdır, yada Allah karşısında tam bir teslimiyettir. Her halûklarda bu ayetten, “Allah’ı tanıma ve ona tapmanın” fitrî olduğu anlaşılmaktadır.

BURHAN-I NAZM (Düzen Delili)

Allah’ın varlığının aşikâr bir şey olduğunu, her insanın fıtratında, O’nun varlığına inanma duygusunun bırakılmış olduğunu demiştik. Yani insan fitrî olarak, samimi kalpten Allah’ın varlığına inanır. Elbette bu Allah’ın varlığını kanıtlamak için başka delillerin olmadığı anlamına gelmez.[73] Tarih boyunca Allah’a tapan insanlar tarafından, O’nun, varlığını kanıtlamak için, birçok deliller ileri sürülmüştür.

Yüce Allah’ın varlığını ispat eden en sade ve açık delillerden birisi düzen delilidir. Bu delil iki mukaddimeden oluşmuştur.

A)Evren münezzem topluluklardan oluşmuştur.

B)Her düzenli topluluğun mutlaka bir düzenleyeni vardır.

Sonuç: Evrende var olan münezzem ve uyumlu toplulukların, bir düzenleyeni vardır.

Bu delilin muhteva ve aslını anlamak çok basittir. Hatta okuma, yazma bilmeyen birçok insan bile onu bilir. Bu evrendeki fevkalâde düzenin eserlerini görerek, düzeni var eden (yaratana) bir Allah’ın varlığını anlarlar.

Ama düzen burhanını ilmi açıdan açıklamak için, ilk önce düzeni tarif ettikten sonra önceki iki mukaddimeyi açıklamamız gerekir.

DÜZENİN TARİFİ

Düzeni şöyle tarif edebiliriz: “Birbirinden farklı cüzlerin (parçaların) özel bir nicelik ve nitelikle, bir araya gelerek birbirleri arasındaki uyumdan belli bir hedefi temin etmesine düzen denir.”

Örneğin saat düzenli bir şeydir. Zira onda, her biri özel nicelik ve niteliklere sahip olan, parçacıklar birbirinin kenarında yer almıştır. Ayrıca bu parçalar özel bir maden türünden olmalıdır. Bunların arasındaki düzenli ve uyumlu çalışma, saat akreplerini, zamanı doğru gösterecek şekilde harekete geçirmelidir.

Birinci Mukaddimenin açıklaması:

“Evrende düzenli ve uyumlu topluluklar vardır” sözünde şüphe etmek mümkün değildir. Hatta Yüce Allah’ın varlığını inkâr edenler dahi evrenin belli bir düzene sahip olduğunu kabul

etmektedirler. Aslında “Tecrübeye dayalı ilimlerin” işi de bu gerçekleri bulup; keşfetmektir. Bilimin ilerlemesiyle tabiat düzeninden yeni sahneler ortaya çıkmaktadır. Allah’ı kabul eden, veya etmeyen herhangi bir bilim adamına evrenin düzeni hakkında soru sorulursa şöyle diyecektir:

“Çok mükemmel ve şaşırtıcı bir düzen bu kainata hâkimdir. Çok karışık yapıya sahip olan vücudumuzun en küçük zerresinden (Hücrelerinden) tutun bedenin uzuvlarından her biri (kalp, beyin, damarlar, sinir...) onların birbirleriyle düzenli ve uyumlu çalışmaları, kainattaki gezegenler, bilip tanıdığımız yere kadar, her şey çok dakik ve mükemmel bir düzeni izlemektedirler.”

İkinci mukaddimenin açıklaması:

Düzen burhanının ikinci mukaddimesi açık olup, herkes tarafından kabul edilmektedir. Gerçekte biz her gün ondan yararlanmaktayız.

Ne zaman güzel yapılı bir binayı görürsek; kendi-kendimize: “Mutlaka bunun projesini ihtisas sahibi bir mühendis çizmiş, usta bir mimarda icra etmiştir.” deriz.

Ne zaman “Nahcu’l-Belaga” veya “Sahife-i Seccadiye’ kitaplarını okursak, bunları diyenin fesahet, belaget, hikmet, marifet ve ilme sahip olduklarını anlarız.

Acaba bu ve buna benzer binlerce yerde bunların tesadüf ve rastlantı sonucu ortaya çıktığını, bu konularda hiçbir bilgisi ve becerisi olmayan biri tarafından gerçekleştiği ihtimalini vermek mümkün müdür?

Acaba daktilo üzerinde çok dakik, ilmi konuların düzenli ve doğru bir şekilde yazıldığını gördüğümüzde; bilgisiz küçük bir çocuğun daktilonun düğmeleriyle oynarken, bu dakik ilmi konuların tesadüf eseri yazıldığı ihtimalini vermemiz mümkün müdür?

Öyleyse, sizinde bizimde bildiğimiz gibi, her düzenin bir düzenleyeni (her resmin bir ressamı) vardır.

BİRKAÇ ÖNEMLİ NOKTA

1-Düzeni var edenin (düzenleyicinin) hikmet ve kudreti var ettiği düzenle orantılıdır. Öyleyse söz konusu düzen ne kadar dakik ve hesaplı olursa bu, onu var edenin daha fazla hikmet ve kudretinin olduğunu kanıtlar...

2-Düzen burhanında kainatta baştan-başa bir düzen ve dengenin olduğunu ispatlamaya gerek yoktur. Yani kainatın her yerinin, belirli bir düzene sahip olduğunu kanıtlamak gerekmez. Sadece “kainatta akıl almaz dakik düzenlerin var olduğunu kabullenmemiz yeterlidir.

Başka bir deyimle; bizim bildiğimiz düzenlerden, hâkim ve güçlü bir düzenleyicinin varlığını anlarız. Kainatın bilmediğimiz kısımlarında, düzen olsun veya olmasın bizim kanıtımızı etkilemez. Kainatta bilip kabul ettiğimiz, düzenlerin bir düzenleyiciye kesinlikle ihtiyacı vardır. İster cihanda sadece bu düzenler var olsun, isterse bunların dışında başka düzenlerde olmuş

olsun bizim kanıtlamaya çalıştığımız şeye etkisi yoktur.

3-Düzen burhanı, “Kainat, akli olmayan, şuursuz tabiatın sonucudur. Atomların birbirine karşı şuursuz hareketinden doğan etki ve tepki sonucu var olmuştur” düşüncesini savunanların sözlerini reddeder.

4-Tecrübe yoluyla kazanılan bilimler ilerledikçe, tabiattaki yeni düzenleri ortaya çıkarmaktadır.

Buda düzen delilini daha kalıcı ve sağlam kılmaktadır. Zira tabiatın sırlarını çözen her yeni buluş, Allah’ın varlığını kanıtlamak için, yeni ayet ve deliller bilginlerin hizmetine sunmaktadır. (ihtiyarında bırakmaktadır)

Ünlü astrolog Hearşel şöyle der:

“Bilim ilerledikçe ezeli ve ebedi olan Allah’ın varlığını ispatlamak için, daha güçlü ve dış kıran deliler ele gelmektedir.”[74]

Kuran’ı Kerim Allah’ın varlığını çok açık (aşikâr) bir şey bildiği bildiğinden Yüce Allah’ın asıl varlığını kanıtlamak için açıkça delil ileri sürmez. Ama Allah’ın, varlık âleminin yaratılması, düzenlenmesi ve tedbiri konusunda hiçbir şerikinin olmadığını, bütün âlemlerin Rabbinin sadece O olduğunu kanıtlamak için, kainattaki varlıkların hayret verici düzen ve uyumunu hatırlatarak halkı bu konuda iyice düşünmeye davet etmektedir. Kainatta var olan her şeyi onun varlığının kanıtlamak için bir ayet ve nişane sayar. Bu ayetlerden bazılarına göz atalım.

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akli selim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.”[75]Ayet-i Şerif”

“Sizin yaratılışınızda ve (Allah’ın) yeryüzünde yaydığı canlılarda, kesin olarak inanan bir toplum için ibret verici işaretler vardır.”[76]

“Şüphesiz yerin ve göklerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah’ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suya, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgarları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah’ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır.[77]

“Kesin olarak inananlar için, yeryüzünde ayetler vardır. Kendi nefislerinde de öyle. Görmüyor musunuz?[78]

KONUNUN ÖZETİ:

1. “Düzen delilinin” ispatı şöyledir: a) Cihanda düzenli ve uyumlu topluluklar mevcuttur. (Âlemde çok dakik bir düzen hâkimdir.) b) Her düzenin bir düzenleyeni vardır c) Öyleyse, cihanda var olan düzenlerin bir düzenleyeni vardır.
2. Düzeni şöyle tarif edebiliriz: “Birbirinden farklı cüzlerin (parçaların) özel bir nicelik ve nitelikle bir araya gelerek birbirleri arasındaki düzen ve uyumdan belli bir hedefi temin etmesine düzen

denir.”

3. Evrende düzene sahip olan toplulukların (mecmuun) olduğu herkes tarafından, hatta Allah'ı inkâr edenler tarafından kabul edilmektedir.

4.Düzen burhanının ikinci mukaddimesi de (Her düzenin bir düzenleyeni vardır.) herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu hakikati, günlük hayatımızda ister istemez defalarca kullanmaktayız.

5.Düzen ne kadar dakik ve karışık olursa, düzenleyende, daha fazla hikmet ve kudreti ispat eder.

6. Düzen burhanında, bütün evrende baştanbaşa düzenin olduğunu kanıtlamaya gerek yoktur.

7.Düzen burhanı evrenin şuursuz tabiatın ürünü olduğunu savunanların görüşünü reddeder.

8. Düzen burhanı, bilimin gelişmesi ve yeni yeni dakik düzenlerin bulunmasıyla daha da güçlenmekte ve muhkemleşmektedir.

9.Kuran'ı Kerim, Allah'ın yaratma, uygulama ve varlık âleminin tedbirinde hiçbir şeriki olmadığını ispat etmek için, âlemdeki hayret verici düzene dikkat çekmektedir.

YÜCE ALLAH'IN SIRATLARI

Zati ve Fiili sıfatlar:

Yüce Allah'ın sıfatları için çeşitli taksimler yapılmıştır. Onların en önemlisi, zati ve fiili sıfatlar diye taksimidir.

ZATİ SIFATLAR

Zati sıfatlar; Allah'ı, zatının dışında bir şeyi göz önüne almadan nitelendirdiğimiz sıfatlardır.

Başka bir deyimle; Allah'ı onlarla nitelemek için, Allah'ın kendi zatının özü yeterlidir. Allah'ın zatının dışında bir şeyi, nazarda tutup sonrada zatla ölçmeye gerek yoktur. Hayat, Kudret... bu sıfatlardandır. Eğer varlık âleminde Allah'ın kendisinden başka, hiçbir şey var olmayıp; sadece kendisi var olsaydı, onlara hayat ve kudret sıfatlarını isnat ederek (Allah hayy'dir, kadirdir) diyebilirdik.

FİİLİ SIFATLAR:

Zati sıfatların karşısında fiili sıfatlardır. Allah'ın zatının dışında bir şey göz önüne alınmadan (farz edilmeden) Yüce Allah o sıfatlarla nitelenemez. Öyleyse fiili sıfatlar; Allah'ı onlarla nitelendirmek için, sadece Yüce Allah'ın zatının göz önünde bulundurmak yeterli olmayıp; O'nun zatının dışında bir şeyin de olması ve onun zatla (Allah'ın zatiyla) olan irtibatı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Meselâ, eğer hiçbir şey yaratılmamış olsaydı Allah (Yaratıcı-yaratan) sıfatıyla nitelenmezdi. Eğer yaratıklardan hiçbiri Allah tarafından gönderilen bir ilahi vazifeye mükellef olmazsa, Allah şeriat sahibi olmaz. Kullardan hiçbiri Allah'a karşı günah işlememişse Allah'tan (Bağışlayan) diye söz edilmez. (zira günahkar olmadığından, bağışlanacak bir kimse de yoktur)

Burada “yaratıcı, kanun bırakan, bağışlayan” gibi sıfatlar fiili sıfatlardan sayılmaktadır.

ZATİ SIFATLARLA FİİL-İ SIFATLAR ARASINDAKİ ÖNEMLİ FARKLAR

1-Fiil-i sıfatlar, zatın kendi fiili açısından ve onunla mukayese edilmekle nitelenen sıfatlardır.

Yani bu sıfatlar Allah’ın fiil makamından alınır. Oysa zati sıfatlar zatın makamından alınır.

2-Fiil-i sıfatlar ispat ve men edilebilir. Yani belli bir durumda Yüce Allah için ispat edilip, diğer bir durumda men edilir. Başka bir deyimle fiili sıfatlardan, her birini Allah için ispat ve men etmek mümkündür. Yüce Allah yeryüzü yaratılmadan önce “Yerin yaratıcısı” değildi. Ama yaratıktan sonra “Yeryüzünün yaratıcısıdır” diyebiliriz.

Aynı şekilde Yüce Allah İslâm’ın değerli peygamberini göndermeden önce “Kuran’ı indiren” değildir. Hz. Peygamberi gönderdikten (ve ona Kuran’ı nazil ettikten sonra “Kuran’ı indiren” vasfını almıştır.

Ama zati sıfatlara gelince, onlar her zaman Allah’ın zatı için sabittir. Asla ondan men edilemez.

Yüce Allah ezelden, sonsuza kadar bu sıfatlara sahip olup, onlarla nitelenir.

SUBUT-İ VE SELB-İ SIFATLAR

Subuti sıfatlar Yüce Allah’ın zatının kemâlini beyân eden, sıfatlardır. Dikkat etmek gerekir ki,

Allah’ın subuti sıfatlarında hiçbir eksiklik söz konusu değildir.

Eğer kemâle delâlet etmekle beraber, bir çeşit eksikliği de gerektiren bir kavrama rastlarsak, onu Allah’ın subuti sıfatlarından sayamayız. Örneğin, “Cesaret” insanın, kendisine zarar verebilecek bir şeyle karşılaştığında, ondan korkup tedirgin olmaması anlamına gelir. Bu sıfat bir açıdan kemâl olsa da –zira cesur varlık, korkak varlıktan üstündür– cesaret sıfatı, şahsın bir çeşit zarar görebileceğini de gösterir. Öbür taraftan âlemde, Yüce Allah’a zarar verebilecek hiçbir varlık mevcut olmadığından ona (Cesur) diyemeyiz. Bu yerlerde vasıfların her ikisi de yani “Cesaret” ve “Korkaklık” Allah’tan men edilir.

Sonuç olarak subuti sıfatlar, eksiksiz bir kemâle (mutlak kemâle) delâlet eden sıfatlardır.

SELBİ SIFATLAR

Selbi sıfatlar (herhangi bir) eksikliği yüce Allah’tan men eden sıfatlardır. Örneğin “Cisim olmaması” “Aciz olmaması” “Mekanının olmaması” “zamanının olmaması”

Selbi sıfatlar, Allah’ın öbür varlıklardan farklı olduğunu ve Hak Teala’nın münezzeh olduğu eksiklikleri açıklar. Ama subuti sıfatlar Allah’ın sahip olduğu, kemâllere delâlet eder.[79]

Subuti sıfatlara (Cemalî sıfatlar) selbi sıfatlara ise (Celalî sıfatlar) da denir.

KONUNUN ÖZETİ:

1.Yüce Allah’ın sıfatları, Zati sıfatlar ve Fiili sıfatlar diye ikiye ayrılır.

2. Zati sıfatlar: Allah’ı, zatının dışında bir şeyi göz önüne almadan nitelendirdiğimiz sıfatlardır.

Hayat ve Kudret gibi.

3. Fiili sıfatlar:Yüce Allah'ı onlarla nitelendirmek için Allah'ın zatının dışında bir şeyin de olması ve onun Allah'ın zatiyla olan irtibatı da göz önünde bulundurulması gerekir. Yaratma ve bağışlama sıfatları gibi.

4.Zati ve fiili sıfatların birbirleriyle olan farklılıkları ibarettir: a) Fiili sıfat, sıfat makamından ve zati sıfatta zat makamından alınır b) Fiili sıfatlar ispat ve ret edilebilirler. Ama zati sıfatlar her zaman için Allah için sabittir.

5.Başka bir taksimle Yüce Allah'ın sıfatları subuti ve Selbi diye ikiye ayrılır.

a)Subuti sıfatlar: Yüce Allah'ın zatının kemâlini beyan eden sıfatlardır. İlim ve kudret gibi.

b)Selbi sıfatlar: Herhangi bir eksikliği Yüce Allah'tan men ve selbeder sıfatlardır. Cisim olmaması, aciz olmaması gibi.

6.Subuti sıfatlar, içerisinde hiçbir eksiklik olmadan, kemâle delâlet ederler. Selbi sıfatlar ise Yüce Allah'ın eksikliklerden münezzeh olduğunu gösterirler.

İLİM[80]

Yüce Allah her şeyden haberdardır. Hiçbir şey onun ilminden gizli ve kayıp değildir. Geçmişte olanları, gelecekte olacakları, küçükten-büyüğe hepsi Allah için aşikârdır. Doğrusu her şeyi yaratan, her varlığın kendi zatında ona bağımlı ve muhtaç olduğu, Allah'ın, kendi yaratıklarından haberdar olmaması düşünülebilir mi?

Kuran'dan şahitler: Akli delillere ilave olarak, Kuran'ı Kerimin birçok ayeti âlemlerin Rabbinin sonsuz ilmine delâlet etmektedir. Onlardan bazıları:

“Biliniz ki Allah, her şeyi bilir”[81]

“Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”[82]

“O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. Ne kazanacağınızı da bilir.”[83]

“Göklerde ve yerde olanları da bilir”[84]

“Gaybin anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde, ne varsa bilir; O,nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”[85]

KONUNUN ÖZETİ:

1.Yüce Allah'ın subuti ve zati sıfatlarından biri “İlim” dir. Yüce Allah her şeyi bilir (Bakara/231)

O, her şeyin yaratıcı olduğundan (Mülk/14); gizli açık olan her şeyi ve her kazancı bilir (Enam/3). Gaybin anahtarları sadece onun yanındadır ve O denizde ve karda olan her şeyi bilir.

Varlık âleminin en küçük olaylarından haberdardır (Enam/59)

KUDRET

Kudret Yüce Allah'ın zati subuti sıfatlarındandır. Kudret, öznenin fiili, istediği zaman yapıp, istemediği zaman da yapmamasına denir.

Öyleyse kadir; kendi isteğiyle bir işi, yapmayı veya terk etmeği seçmesine denir. Şu halde ayakta durmaya mecbur olan oturmaya kadir değildir. Aynı şekilde, oturmak zorunda olan da ayakta durmaya kadir olamaz. Oturmak istediğinde oturan, ayakta durmak istediğinde ayakta duran kimse, bu iki işe kadir olur. Buradan da sadece irade ve ihtiyar sahibi failin, kadir olabileceği anlaşılmaktadır.

Yüce Allah, mutlak (koşulsuz) olarak kadirdir. Yani, istediği varlığı yaratır, oda mevcut olur.

Allah'ın mutlak surette kadir olması, O'nun her şeye hâkim, kadir olduğunu ve mutlak bir saltanata sahip olduğu anlamını da ifade eder.

Kuran'dan şahitler:

Kuran'ı Kerimin, birçok ayeti Allah'ın mutlak (koşulsuz) kudrete sahip olduğunu göstermektedir.

Bunlardan bazıları şunlardır:

“Göklerin ve yerin hükümlanlığı Allah'tandır. Allah'ın her şeye gücü yeter.”[86]

“Mutlak hükümlanlık elinde olan Allah, yüceler- yücesidir ve O'un her şeye gücü yeter.”[87]

“Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasından inip durmaktadır ki, böylece Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi, ilmiyle kuşattığını bilesiniz.”[88]

SORU: Eğer Allah'ın her şeye gücü yeterse $2+2=5$ edebilir mi? Aynı anda tamamı, hem siyah hem de beyaz olan bir şey yaratabilir mi? Kendisinin yok edemeyeceği bir şey, yaratabilir mi?

Acaba Allah kaldıramayacağı bir taş yaratabilir mi?

Eğer böyle (kaldıramayacağı) bir taş yaratsa onun mutlak olan kudretiyle çelişecektir. Eğer yaratamazsa yine onun koşulsuz kudretine zıt olacaktır. Sonuçta “Allah koşulsuz (veya sonsuz) bir kudrete sahiptir” diyemeyiz.

CEVAP: Söz konusu soruları yanıtlamadan önce, şu noktaya dikkat edilmelidir: Farz edilen şeyin oluşmamasının nedeni –ne olursa olsun- bazen öznedeki (faildeki) zaaf yüzündendir,

bazense o şeyin kendisindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır. Yani söz konusu şey gerçekleşmesi mümkün olmayan bir durumdur. Söz edilen yerlerde, Yüce Allah'ın yapmaya gücünün olmadığından dolayı değil, o şeyin gerçekleşmesi imkânsız olduğundan dolayı gerçekleşmez.

Bu ikisi arasında çok büyük fark vardır. Nerede “Allah'ın her şeye gücü yeter ve istediği her şeyi yaratır” diyorsak, bu Allah “varolması mümkün olan şeyleri yaratabilir” anlamındadır. Öyleyse zaten var olabilme kabiliyeti olmayan, imkânsız ve muhal şeyler baştan bizim mevzubahsimiz dışındadır.

Şu halde doğru olan, $2+2=5$ olması imkânsızdır, dememiz daha doğrudur. Allah, onların toplamını beş yapamaz demek yanlıştır. Veya bir cisim baştan başa hem beyaz, hem de siyah

olamaz, dememiz gerekir. (Biri, marangoza kendi özelliklerinden hiçbirini gaybetmeden sudan sandalye yap! Derse ona olumsuz cevap veririz. Bu marangozun sandalye yapmasını bilmediğinden, yapmaya kudretinin olmadığından dolayı değil, sunun sandalye olma kabiliyeti olmadığından dolayıdır.)

Sonuç olarak, bu gibi şeylerin gerçekleşmesi, Yüce Allah'ın, onları yaratmağa gücünün olmadığından ve acizliğinden dolayı değil o işlerin oluşma kabiliyetleri olmadığındandır.

KONUNUN ÖZETİ:

1. Kudret Yüce Allah'ın subuti ve zati sıfatlarındandır.

2.Kudret, öznenin fili, istediği zaman yapıp, istemediği zaman da yapmamasına denir.

3.Yüce Allah mutlak güç sahibidir. Yani bir şeyi yapmak ya icat etmek isterse onu yapar. Her şeye hâkim ve kadirdir.

4.Yerin ve göğün hâkimiyeti Allah'ındır. O, her şeye kadirdir (A'li İmran/189; Mülk/1; Talak/12)

5.“Allah 2+2 yi =5 edebilir mi?” Bu ve buna benzer sorulara cevap verirken şu noktaya dikkat etmek gerekir ki: Bir şeyin oluşmamasının iki nedeni olabilir. Bu bazen faildeki eksiklikten dolayıdır. Bazense o işin kendisinde olan eksiklikten dolayıdır. Bu gibi sorular ikinci gruptandır.

6.Muhal ve imkânsız şeylerin oluşmaması, Allah'ta olan bir eksiklik veya acizlikten dolayı değildir. Bunun sebebi, bu işlerin oluşabilme kabiliyetlerinin olmamasıdır.

HAYAT

(Hayat) kelimesinin eş anlamlısı (yaşam) dır. Hayata sahip olan bir şeye (yaşayan varlık) denir.

“Hayat” iki anlamda kullanılır:

1-Bir şeyin gelişip büyümesi, beslenip çoğalması durumudur. Hayat bu anlamda bitki ve hayvanları da kapsayıp, eksiklik ve ihtiyacı gerektirir. Zira, gelişip büyümek, büyüyen varlığın başlangıçta kemâle sahip olmadığını, dış etkenler sonucu onda değişiklikler oluşarak yavaş yavaş sonradan kazanılan bir kemâle ulaşmasını gerektirir.

2-Bir şeyin bilip kendi istek ve ihtiyarıyla iş yapması durumudur. Hayatın bu anlamı kemâli bir kavramdır. Allah'ın zati ve subuti sıfatları gurubuna girer.

Öyleyse, Allah konusunda hayatın anlamı, O'nun alim, bilen, kendi ihtiyarıyla işleri yapan, yaratan bir varlık olduğudur.

Kuran'dan Şahitler

Kuran'ı Kerimin birçok ayeti Allah'ı (Hayatla) vasıflandırmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: “O daima diridir; O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. O halde dinde ihlâslı ve samimi kişiler olarak,

O'na dua edin. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.”[89]

“Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a, güvenip dayan. O'nu hamdi ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.”[90]

KONUNUN ÖZETİ:

- 1.Hayat kelimesi iki anlamda kullanılabilir. a) bir şeyin gelişip çoğalması, beslenip büyümesi durumudur b) Bir şeyin bilerek ve kendi ihtiyarıyla iş yapması durumudur.
- 2.Hayat birinci manada Yüce Allah için eksiklik olup Allah'ın selbi sıfatlarındandır. İkinci manaya göreyse; kemeli bir kavram olup Allah'ın zati ve subuti sıfatlarındandır.
3. Allah yaşar ve hiçbirzaman ölmez (Furkan/58). Yani vardır ve bilendir, her şeyi kendi ihtiyarıyla yapar.

İRÂDE

Yüce Allah'ın sıfatlarından biride (iradedir) Allah'ın (irade eden) olması kesin ve malûm olsa da (Murid) sıfatının tefsirinde Müslüman bilginler görüş farklılıklarına sahiptirler. Bazıları iradeyi zati sıfatlardan saymış, onu Allah'ın "Nizamı Ahsene" olan zati ilmine yorumlamışlardır. Bazılarıysa, onu insanın herhangi bir işi yapmadan önce sahip olduğu irade gibi sonradan varolduğuna (hadis olduğuna) inanmaktadırlar.

Bu kitap bütün bu görüşleri incelemeğe uygun olmadığından bu kadarıyla yetiniyoruz. (Hak Teala kendi fiilinde, ne mecburdur nede zorunlu.) Hiç kimse onu bir işi yapmaya, bir şeyi yaratmaya mecbur edemez. Ne yapsa, kendi ilim ve isteğiyledir. Allah'ın iradesini, bu anlamda düşünebiliriz. Öyleyse, Allah'ın irade eden olması (O fail-i Muhtardır) Onun fiilleri meşiiyetine bağlıdır, anlamındadır.

Bazı düşünürler, iradeyi fiili sıfatlardan saymışlarsa da irade, bu anlamda Allah'ı Teâlanın zâtî ve subuti sıfatlarındandır.[91]

Kuran'dan Şahitler:

"Bir şeyi yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir."[92]
"Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir.[93] Nahl/40"

KONUNUN ÖZETİ

- 1.Yüce Allah'ın murid (irade eden) olduğunda şüphe yoktur. Ama "İrade" nin tefsirinde değişik görüşler ileri sürülmüştür.
- 2.Bazıları İradeyi zati sıfatlardan sayarak, onu, Yüce Allah'ın nefis varlık âlemine olan zati ilmine yorumlamışlardır. Bazılarıysa onu insanın iradesi gibi hadis bilmektedirler.
- 3.Kesin olan, Yüce Allah'ın "Faili muhtar" olduğudur. Kendi fiilinde ne mecburdur, nede çaresiz. Allah'ı Teala'nın Murid olmasını bu anlama tutabiliriz.
- 4.Yüce Allah bir şeyin olmasını isterse, sadece ona "Ol" der. O şeyse hemencecik oluşur.

HİKMET VE ADALET:

Allah hekimdir ve onun bütün sıfatları hekimânedir. Hikmetin iki anlam taşıdığını ve her ikisinin

de Allah'ın subuti sıfatlarından olduğuna dikkat etmek gerekir.

1-Failin fiilinin, devamı ve kalıcılığı, fiilin kemâlin ve erdemin doruk noktasında olup onda hiçbir eksikliğin yolu olmaması.

2-Failin hiçbir çirkin ve beğenilmeyen iş yapmayarak, bütün lâıyk ve güzeli işleri yapma durumudur.[94]

Birinci tarife göre "Hikmet"

Yüce Allah bütün kemâllere sahip olup, ilim ve kudreti sonsuz olduğundan her şeyi bilir, her şeye gücü yeter hâkimdir. Hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Bu yüzden onun fiilinin en kâmil, en muhkem ve en kalıcı fiil, kendisi, ise "Yaratanların en üstünü"[95] olacağı kesindir.

İkinci tarife göre "Hikmet"

İkinci anlamda Yüce Allah'ı hikmetle vasıflandırmak, (Akıl birçok yerde kötü işi iyi işten ayırt edebilir) hakikatini kabul etmeğe bağlıdır.

Örneğin, doğru sözlü olma, emaneti koruma, muhtaca yardım etme, akla göre beğenilen ve güzel şeylerdir. Bunun karşısında, yalancılık, emanete ihanet etmek, muhtaç ve güçsüzlere zulüm etmek ise, çirkin ve kötüdür.

Bu temele "Aklın anlayabileceği bir şey; iyi ve kötünün akli oluşu" denir.[96]

Bu gerçeği kabul ettikten sonra diyoruz ki: Yüce Allah koşulsuz olarak, ihtiyaçsızdır. Hiç kimseye muhtaç değildir. mutlak olarak her şeyi bilir ve her şeye gücü yeter. Güzeli işleri bilir, onları yapmaya kadirdir. Aynı şekilde kötü işleri tanır ve onları terk etmeye de gücü yeter. Böyle bir varlık, kesinlikle çirkin ve kötü işler yapmayarak güzel işleri de kesinlikle terk etmez.

ADALET

Allah adildir, asla zulüm etmez. Öyleyse adalet Allah'ın subuti ve zulüm ise, selbi sıfatlarındandır.

Adaletten kasıt Ali (a.s)'ın buyurduğu gibi "Her şeyi kendisine, münâsip olan makamına bırakmaktır." [97]

Bazen, "Hak sahibi herkese hakkını vermeğe" de adalet demişlerdir.

Bu ikincisi öncekinden daha dar anlama sahip olup, onun bireylerinden biridir. Yani (hakkı sahibine vermek) (bir şeyi kendine lâıyk olan yerde) karar verme" yerlerinden biridir.

Aklın hükmüyle adalet beğenilen güzel bir iş olup zulümse çirkin ve kötüdür. Öte taraftan yüce Allah hekim olduğundan, bütün güzeli işleri yapar. Ondan kesinlikle hiçbir çirkin iş sadır olmaz.

Öyleyse O adil olup zalim değildir.

Yukarıdaki açıklamadan, İlah adaletin Allah'ın hikmetinin bir özelliği olduğu anlaşılır.

-Kuran'dan şahitler-

Kuran'ı Kerimin birçok ayetinde (hekim) ismi Allah'a isnat olunmuştur.

“Şunu iyi bilin ki Allah azizdir, hâkimdir.”[98]

“O (Allah) ki; yarattığı her şeyi güzel yapmıştır.”[99]

“Rahman olan Allah’ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü bir çevir de bir bak,
bir bozukluk görebiliyor musun?”[100]

“Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilemeyeceğimizi mi
sandınız?”[101]

“Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaramadık.”[102]

“Biz onlara zulmetmedik, fakat, onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.”[103]

“Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına
zulmetmez.”[104]

[“Allah hiçbir kimseye Zulüm (haksızlık) etmek istemez.”[105]